

U 23/2011 vp

Valtioneuvoston kirjelmä Eduskunnalle ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi (rikoksen uhrin oikeuksia, tukea ja suojelua koskevien vähimmäisvaatimusten vahvistaminen)

Perustuslain 96 §:n 2 momentin mukaisesti lähetetään Eduskunnalle Euroopan komission 18 päivänä toukokuuta 2011 tekemä ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktii-

viksi rikoksen uhrin oikeuksia, tukea ja suojelua koskevien vähimmäisvaatimusten vahvistamisesta sekä ehdotuksesta laadittu muistio.

Helsingissä 21 päivänä heinäkuuta 2011

Oikeusministeri *Anna-Maja Henriksson*

Lainsäädäntöneuvos Sanna Mikkola

OIKEUSMINISTERIÖ

MUISTIO
EU/2010/1669**EHDOTUS EUROOPAN PARLAMENTIN JA NEUVOSTON DIREKTIIVIKSI RIKOKSEN UHRIN OIKEUKSIA, TUKEA JA SUOJELUA KOSKEVIEN VÄHIMMÄISVAATIMUSTEN VAHVISTAMISESTA****1 Yleistä**

Euroopan komissio on 18 päivänä toukuuta 2011 tehnyt ehdotuksen Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi rikoksen uhrin oikeuksia, tukea ja suojelua koskevien vähimmäisvaatimusten vahvistamisesta (KOM(2011) 275 lopullinen).

Direktiivillä vahvistettaisiin rikoksen uhrin oikeuksia, tukea ja suojelua koskevat vähimmäisvaatimukset. Direktiivillä korvattaisiin neuvoston puitepäättös 2001/220/YOS uhrin asemasta rikosoikeudenkäyntimenettelyissä (jäljempänä uhripuitepäättös).

Direktiiviehdotus on osa komission toimenpidepakettia, jonka tavoitteena parantaa rikoksen uhrin oikeuksia EU:ssa. Toimenpidepaketin kaksi muuta osaa ovat tiedonanto uhrin oikeuksien lujittamisesta EU:ssa (KOM(2011) 274 lopullinen) ja ehdotus asetukseksi yksityisoikeuden alalla määrättyjen suojelutoimenpiteiden vastavuoroisesta tunnistamisesta.

OSA-neuvosto hyväksyi kesäkuussa 2011 päätöslauselman etenemissuunnitelmasta uhrin oikeuksien ja suojelun vahvistamiseksi, erityisesti rikosoikeudellisissa menettelyissä. Etenemissuunnitelmassa määritellään uhrin aseman parantamiseksi tehtävän jatkotyön tavoiteaikataulu ja sisältö. Nyt käsiteltävä direktiiviehdotus on yksi tässä etenemissuunnitelmassa luetelluista toimenpiteistä, jota neuvosto on sitoutunut käsittelemään ensisijaisena.

2 Pääasiallinen sisältö

Ehdotuksen 1 artiklan mukaan direktiivin tavoitteena on varmistaa, että rikoksen uhrin saavat asianmukaista suojelua ja tukea sekä että he voivat osallistua rikosoikeudellisiin menettelyihin. Tavoitteena on varmistaa

myös, että rikoksen uhrin tunnustetaan uhreiksi ja että heitä kohdellaan kunnioittavasti, hienotunteisesti ja ammattitaitoisesti. Direktiivissä uhrilla tarkoitetaan rikoksen välittömien uhrien lisäksi rikoksen seurauksena menehtyneen henkilön perheenjäseniä (2 artikla).

Ehdotuksen 2 luku koskee tietojen ja tuen antamista uhrille. Ehdotuksen 3 artiklassa on säännös siitä, mitä tietoja uhrille olisi annettava siitä lähtien, kun hän ensimmäisen kerran ottaa yhteyttä viranomaiseen, jolla on toimivalta ottaa vastaan rikosilmoitus. Uhrille olisi annettava tietoa muun muassa saatavilla olevasta tuesta, suojelusta, oikeudesta saada oikeudellista neuvontaa ja oikeusapua sekä oikeudesta saada korvausta. Uhrille olisi annettava tietoa myös rikosilmoituksen tekemistä seuraavista menettelyistä sekä käytettävissä olevista valitusmahdollisuuksista. Ehdotuksen 4 artiklan mukaan uhrin olisi niin halutessaan saatava tietoja asiansa käsittelystä esitutkinnan ja oikeudenkäynnin aikana, kuten menettelyn lopettamista koskevasta päätöksestä, tuomiosta sekä tuomioistuinkäsittelyn ajasta ja paikasta. Uhrin tulisi halutessaan saada tieto myös häneen kohdistuneesta rikoksesta syytetyn tai tuomitun vapautumisesta.

Ehdotuksen 5 artikla edellyttää jäsenvaltioilta toimenpiteitä, joilla huolehditaan uhrin oikeudesta ymmärtää ja tulla ymmärretyksi rikosoikeudellisessa menettelyssä tapahtuvassa yhteydenpidossa viranomaisiin. Ehdotuksen 6 artiklassa on säännökset uhrin oikeudesta tulkkaukseen ja käännösapuun. Artiklan mukaan uhrilla olisi oikeus maksuttomaan tulkkaukseen kuulusteluissa ja oikeudenistunnoissa sekä tarvittaessa muissakin tilanteissa sen varmistamiseksi, että hän voi käyttää oikeuksiaan rikosoikeudellisissa menettelyissä. Uhrilla olisi oikeus halutessaan

saada maksutta käänös rikosilmoituksesta, menettelyn lopettamista koskevasta päätöksestä sekä uhrin oikeuksien käyttämisen kannalta olennaisista tiedoista. Ehdotuksen 7 artikla koskee uhrin oikeutta tukipalveluihin. Jäsenvaltioiden olisi huolehdittava, että uhrilla ja hänen perheenjäsenillään on mahdollisuus käyttää maksutta luottamuksellisia uhrin tukipalveluja tarpeidensa mukaan. Näiden palvelujen olisi tarjottava uhrin oikeuksien kannalta olennaisia tietoja, neuvontaa ja tukea, tietoa asiantuntijapalveluista ja tarpeen mukaan ohjaamista asiantuntijapalveluihin, henkistä tukea sekä taloudellisiin ja käytännön kysymyksiin liittyvää neuvontaa. Jäsenvaltioiden olisi helpotettava uhrin ohjaamista tukipalveluihin. Jäsenvaltioiden olisi edistettävä uhrin yleisten tukipalvelujen lisäksi asiantuntijapalvelujen perustamista ja kehittämistä.

Ehdotuksen 3 luku koskee uhrin osallistumista rikosoikeudellisiin menettelyihin. Uhrilla olisi oikeus saada kirjallinen vahvistus tekemästään rikosilmoituksesta (8 artikla). Ehdotuksen 9 artiklan mukaan jäsenvaltioiden olisi huolehdittava siitä, että uhria voidaan kuulla rikosoikeudellisissa menettelyissä ja että hän voi toimittaa todisteita. Ehdotuksen 10 artiklan mukaan uhrilla olisi oltava oikeus vaatia syyttämättäjättämispäätöksen uudelleentarkastelua. Jäsenvaltioiden olisi huolehdittava siitä, että uhri saa riittävästi tietoa voidakseen päättää, vaatiiko hän syyttämättäjättämispäätöksen uudelleentarkastelua.

Ehdotuksen 11 artiklan mukaan jäsenvaltioiden olisi uhrin suojelemiseksi pelottelulta ja uudelleen uhriksi joutumiselta luotava vähimmäisvaatimukset, joita olisi noudatettava tarjottaessa sovittelua ja muita restoratiivisen oikeuden palveluja. Artiklan mukaan sovittelun ja muiden restoratiivisen oikeuden palvelujen käyttämisen edellytyksenä olisi, että niiden käyttö on uhrin edun mukaista ja hän on antanut siihen vapaan ja tietoisin suostumuksensa. Uhrille olisi annettava perusteelliset ja puolueettomat tiedot menettelystä ja sen mahdollisista seurauksista. Edellytyksenä olisi myös, että epäilty tai syytetty henkilö tai rikoksenteijä on ottanut vastuun teostaan. Mahdollinen sopimus olisi tehtävä vapaaehtoisesti ja se olisi otettava huomioon mahdol-

lisissa myöhemmissä rikosoikeudellisissa menettelyissä. Artiklaan sisältyy myös säännös sovittelun yhteydessä käytävien keskustelujen luottamuksellisuudesta. Jäsenvaltioiden olisi helpotettava tapausten siirtämistä sovitteluun tai muihin restoratiivisen oikeuden palveluihin muun muassa vahvistamalla siirtämisen edellytyksiä koskevia ohjeistuksia.

Ehdotuksen 12 artikla edellyttää, että uhrilla on kansallisen lainsäädännön menettelyjen mukaisesti mahdollisuus oikeusapuun, jos hän on rikosoikeudellisen menettelyn osapuoli. Jäsenvaltioiden olisi myönnettävä kansallisen lainsäädännön menettelyjen mukaisesti uhrille mahdollisuus saada korvaus kuluista, joita hänelle on aiheutunut osallistumisesta rikosoikeudelliseen menettelyyn, mukaan lukien oikeudenistuntoon (13 artikla). Ehdotuksen 14 artiklan mukaan jäsenvaltioiden olisi huolehdittava, että rikosoikeudellisen menettelyn aikana takavarikoitu uhrin omaisuus, joka on palautettavissa, palautetaan hänelle viipymättä, jollei sitä tarvita rikosoikeudellista menettelyä varten. Ehdotuksen 15 artiklan mukaan jäsenvaltioiden olisi huolehdittava siitä, että uhrilla on oikeus saada rikosoikeudellisen menettelyn yhteydessä kohtuullisessa ajassa päätös rikoksenteijän velvoittamisesta maksamaan korvausta. Jäsenvaltioiden olisi toteutettava toimenpiteitä sen edistämiseksi, että rikoksenteijä maksaa uhrille asianmukaiset korvaukset. Ehdotuksen 16 artikla koskee toisessa jäsenvaltiossa asuvien uhrien oikeuksia.

Ehdotuksen 4 luku koskee uhrin haavoittuvuuden tunnustamista ja uhrin suojelua. Ehdotuksen 17 artikla sisältää säännökset uhrin oikeudesta suojeluun. Jäsenvaltioiden olisi huolehdittava, että niillä on käytössään toimenpiteitä uhrin ja hänen perheenjäsentensä suojelemiseksi kostolta, pelottelulta tai uudelleen uhriksi joutumiselta. Tällaisia ovat erityisesti menettelyt uhrin ja hänen perheenjäsentensä fyysiseksi suojelemiseksi, toimenpiteet rikoksenteijän ja uhrin kohtaamisen välttämiseksi sekä toimenpiteet, joilla minimoidaan riski siitä, että kuulusteluista tai oikeudessa todistamisesta aiheutuu uhrille psyykkistä tai emotionaalista haittaa.

Ehdotuksen 18 artikla koskee haavoittuvan uhrin tunnustamista. Artiklan mukaan tässä

direktiivissä katsotaan henkilökohtaisten ominaisuuksiensa vuoksi haavoittuviksi uhriryhmiksi lapset ja vammaiset. Rikoksen luonteen tai lajin perusteella haavoittuviksi uhriryhmiksi katsotaan seksuaalisen väkivallan uhrin ja ihmiskaupan uhrin. Artiklassa edellytetään, että kaikista muista uhreista tehdään henkilökohtainen arvio sen selvittämiseksi, ovatko he alttiita lisäkärsimykselle, uudelleen uhriksi joutumiselle tai pelottelulle. Artiklassa edellytetään myös, että kaikista haavoittuviksi tunnistetuista uhreista tehdään henkilökohtainen arvio sen selvittämiseksi, mitä erityistoimenpiteitä he tarvitsevat. Arvioinnin laajuus voisi riippua rikoksen vakavuudesta ja uhrin kärsimän ilmeisen vahingon määrästä.

Ehdotuksen 19 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on luotava asteittain sellaiset olosuhteet, että uhrin ja epäillyn tai syytetyin kohtaaminen voidaan välttää uhrin ottaessa yhteyttä viranomaisiin ja erityisesti tiloissa, joissa oikeudenkäynti käydään. Ehdotuksen 20 artiklassa on säännökset uhrin suojelusta esitutkintakuulustelujen aikana. Uhrin kuulustelemisen tulisi tapahtua ilman aiheetonta viivytystä rikosilmoituksen tekemisen jälkeen. Kuulustelujen lukumäärän tulisi olla mahdollisimman vähäinen ja kuulusteluja pitäisi järjestää vain, jos se on ehdottoman välttämätöntä rikosoikeudellisen menettelyn kannalta. Uhrin mukana kuulusteluissa voisi olla hänen laillinen edustajansa tai uhrin valitsema henkilö, ellei kyseisen henkilön osalta ole perustellusta syystä päätetty toisin.

Ehdotuksen 21 artikla sisältää säännökset haavoittuvien uhrin oikeudesta suojeluun rikosoikeudellisissa menettelyissä. Haavoittuville uhreille olisi tarjottava heille tehdyn henkilökohtaisen arvioinnin mukaisesti artiklassa lueteltuja toimenpiteitä. Tällaisia toimenpiteitä esitutkinnan aikana olisivat kuulustelujen suorittaminen tähän tarkoitukseen suunnitelluissa tiloissa ja asianmukaista koulutusta saaneiden ammattilaisten toimesta, samoin kuin se, että haavoittuvaa uhrin kuulustelisi yleensä sama ihminen. Seksuaalirikoksen uhrin kuulustelijan tulisi olla uhrin kanssa samaa sukupuolta oleva henkilö. Oikeudenkäynnin aikana tällaisia toimenpiteitä olisivat uhrin ja syytetyin näköyhteyden välttäminen muun muassa todistamisen aikana

sekä uhrin kuuleminen siten, että hän ei ole oikeussalissa läsnä. Tällaisia toimenpiteitä olisivat myös uhrin yksityiselämää koskevien tarpeettomien kysymysten välttäminen ja asian käsitteleminen yleisön läsnä olematta. Lapsiuhrin ehdotetaan lisäksi suojattavaksi 22 artiklaan sisältyvillä säännöksillä, jotka koskevat lapsen kuulustelun tallentamista videolle ja erityisen edustajan määräämistä lapselle.

Ehdotuksen 23 artikla edellyttää, että oikeusviranomaisten käytettävissä on asianmukaisia toimenpiteitä uhrin ja hänen perheensä yksityisyyden ja valokuvien suojaamiseksi oikeudenkäynnin aikana. Artiklan 2 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on kannustettava tiedotusvälineitä itsesääntelyyn uhrin yksityisyyden suojaamiseksi.

Ehdotuksen 24 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että poliisit, syyttäjät ja tuomioistuimen henkilöstö saavat koulutusta, jotta he tiedostavat uhrin tarpeet ja kohtelevat heitä puolueettomasti, kunnioitavasti ja ammattitaitoisesti. Jäsenvaltioilta edellytetään toimenpiteitä myös sen varmistamiseksi, että uhrin tukipalveluja ja restoraatiivisen oikeuden palveluja antavat henkilöt saavat riittävää koulutusta. Ehdotuksen 25 artiklan 1 kohta koskee jäsenvaltioiden välistä yhteistyötä ja 2 kohta uhrin kanssa työskentelevien viranomaisten yhteistyötä.

Ehdotuksen 7 luvussa on loppusäännökset, jotka koskevat direktiivin täytäntöönpanoa, tietojen toimittamista komissiolle sekä direktiivin voimaantuloa. Ehdotetun 28 artiklan mukaan direktiivillä korvattaisiin uhrin asemasta rikosoikeudellisissa menettelyissä annettu puitepäätös 2001/220/YOS.

3 Vaikutus Suomen lainsäädäntöön

Ehdotuksen 2 artiklan a kohdan mukaan tässä direktiivissä uhrilla tarkoitetaan myös perheenjäsentä tilanteessa, jossa henkilön kuolema on aiheutunut rikoksen johdosta. Näissä tilanteissa kaikkia direktiivin säännöksiä sovellettaisiin myös rikoksen johdosta kuolleen henkilön perheenjäseniin. Artiklan b kohdan mukaan perheenjäsenillä tarkoitetaan puolisoa, avopuolisoa, rekisteröidyn parisuhteen osapuolta, sukulaisia suoraan ete-

nevässä tai takenevassa polvessa, sisaruksia ja huollettavia. Useat direktiiviehdotuksen säännökset ovat sellaisia, että niitä voidaan Suomen lainsäädännön mukaan soveltaa rikosasiassa asianosaisena olevaan uhriin tai perheenjäseneen. Perheenjäsenet voivat olla rikosasian asianosaisia, jos heillä on oikeus käyttää asianomistajan syyteoikeutta. Syyteoikeuden käyttämisestä tilanteessa, jossa uhri on kuollut rikoksen johdosta, säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 17 §:n 1 momentissa. Tässä tilanteessa vainajan leskellä ja lapsilla on ensisijaisesti oikeus käyttää asianomistajan syyteoikeutta. Jos leskeä tai lapsia ei ole, vainajan vanhemmilla ja sisaruksilla on oikeus käyttää syyteoikeutta. Vanhemmilla ja sisaruksilla on oikeus käyttää syyteoikeutta myös siinä tapauksessa, että leski tai lapsi on epäiltynä kuolemaan johtaneesta rikoksesta. Oikeuskäytännössä myös vainajan avopuoliso on rinnastettu leskeen. Rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain (950/2001) 8 §:n mukaan leskeen rinnastetaan rekisteröidyssä parisuhteessa eloon jäänyt osapuoli. Voidaan todeta, että Suomen kansallisessa lainsäädännössä on määritelty direktiiviehdotusta täsmällisemmin se, kenellä on oikeus käyttää uhrin oikeuksia rikosasian käsittelyssä tilanteessa, jossa uhri on kuollut rikoksen johdosta. Ehdotetussa muodossaan 2 artiklan a ja b kohdan säännöksistä näyttäisi siten aiheutuvan tarvetta muuttaa lainsäädäntöä.

Uhrin tiedonsaantioikeutta koskeva 3 artikla asettaa jäsenvaltioille laajan velvoitteen huolehtia siitä, että uhri saa tietoa oikeuksistaan ja mahdollisuuksistaan saada tukea ja suojelua. Eduskunnan maaliskuussa 2011 hyväksymässä esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistuksessa asianomistajalle tehtävistä ilmoituksista säädetään uuden esitutkintalain 4 luvun 10 §:ssä ja 11 luvun 9 §:ssä. Uuden esitutkintalain 4 luvun 10 §:n mukaan muussa kuin suppeassa esitutkinnassa käsiteltävässä asiassa asianosaiselle on ilmoitettava hänen oikeudestaan käyttää valitsemaansa avustajaa esitutkinnassa. Uuden esitutkintalain 7 luvun 10 §:n 3 momentin mukaan asianomistajalle on ennen kuulustelua ilmoitettava, milloin hänelle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun mukaan voidaan määrätä oikeudenkäyn-

tiavustaja tai tukihenkilö. Vastaava säännös on voimassa olevan esitutkintalain 29 §:n 3 momentissa. Uuden esitutkintalain 11 luvun 9 §:ssä on säännökset asianomistajalle tehtävistä ilmoituksista, jotka koskevat rikoksen johdosta tehtäviä toimenpiteitä, asianomistajarikoksen esitutkinnan toimittamista sekä asianomistajan oikeutta rikosvahinkojen korvaamisesta valtion varoista annetun lain (935/73) mukaiseen korvaukseen. Uudet säännökset asiallisesti pitkälti vastaavat voimassa olevan esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen (575/1988) 3, 5 ja 6 §:ssä olevaa sääntelyä. Artiklasta saattaisi aiheutua jossain määrin tarvetta tarkentaa edellä mainittua sääntelyä. Uhrin tiedonsaanti artiklassa luetelluista asioista edellyttäisi kuitenkin pääasiassa käytännön toimintamallien kehittämistä, esimerkiksi viranomaisten ohjeistuksen avulla. Koska tiedonsaantioikeus on olennainen uhrin kaikkien oikeuksien toteutumisen kannalta, uhreille tulisi jakaa mahdollisimman kattavasti tietoa useiden eri kanavien (mukaan lukien internet ja esitteet) kautta. Tämä edellyttää viestinnän riittävää resursointia.

Suomen lainsäädäntö pääsääntöisesti täyttää ehdotuksen 4 artiklan 1 kohdan vaatimukset uhrin oikeudesta saada halutessaan tietoa asiansa käsittelystä. Suomessa rikoksen uhri on halutessaan rikosasian asianosainen, jolloin hänellä on sama tiedonsaantioikeus kuin muillakin asianosaisilla. Ehdotuksen 4 artiklan 2 kohta aiheuttaisi muutoksia säännöksiin, jotka koskevat tutkintavangin tai vangin vapauttamisesta tehtävää ilmoitusta. Nykyisin vapautensa menettäneen henkilön vapauttamisesta ja laitoksesta poistumisesta voidaan ilmoittaa rikoksen uhrille, jos on perusteltua syytä epäillä vapautettavan syyllistyvän uhrin tai tälle läheisen henkilön henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikokseen (vankeuslaki 19 luku 4 §, tutkintavankeuslaki 16 luku 1 § 9 kohta ja laki poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta 16 luku 2 §). Ehdotuksen mukaan uhrin tulisi aina niin halutessaan saada tällainen ilmoitus.

Ehdotuksen 5 artikla edellyttää jäsenvaltioilta toimenpiteitä, jotta uhrin oikeus ymmärtää ja tulla ymmärretyksi toteutuisi. Artiklalla ei olisi vaikutusta lainsäädäntöön. Artikla kuitenkin edellyttäisi käytännössä, että

viranomaisten viestintää kehitetään koko prosessin ymmärrettävyyden parantamiseksi. Uhreille on tarjottava tietoa tavalla, joka vastaa myös heidän ikäänsä ja muuta kehitystasoaan ja kommunikointikykyään. Ehdotuksen 6 artikla koskee uhrin oikeutta tulkkauseen ja käännöksiin. Uuden esitutkintalain 4 luvun 12 §:n 4 momentin mukaan muulla kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisellä on oikeus esitutkinnassa käyttää kieltä, jota hän ymmärtää ja osaa puhua riittävästi. Esitutkintaviranomaisen on huolehdittava tulkkauksesta tai valtion kustannuksella hankittava tulkki. Tulkkaus on vastaavalla tavalla järjestettävä silloin, kun se on kuultavan aisti- tai puhevian takia tarpeen. Asiallisesti vastaavat säännökset oikeudesta tulkkauseen on voimassa olevan esitutkintalain 37 §:n 3 momentissa. Uuden esitutkintalain 4 luvun 13 §:n mukaan asian kannalta olennainen esitutkinta-aineistoon kuuluva asiakirja tai sen osa on käännettävä asianosaisen käyttämälle kielelle, jos kääntäminen on tulkkauksesta huolimatta tarpeen asianosaisen oikeuden valvomiseksi. Kääntäminen tapahtuu valtion kustannuksella, jollei esitutkintaviranomainen itse huolehdi kääntämisestä. Lisäksi oikeusapulain (257/2002) mukaan oikeusavun myöntäminen vapauttaa edun saajan velvollisuudesta suorittaa palkkiota ja korvausta asian käsittelyssä tarvitsemaan käännösavusta (4 §:n 1 momentin 2 kohta). Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 a § luvun 2 §:n 3 momentin mukaan muulla kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisellä vastaajalla sekä asianomistajalla syyttäjän ajamassa rikosasiassa on oikeus maksuttomaan tulkkaukseen rikosasian käsittelyssä. Tuomioistuimen on viran puolesta huolehdittava tulkkauksesta tai tulkin kutsumisesta. Mitä tulkkauksesta säädetään, soveltuu myös tuomion ja päätöksen käännökseen. Suomen lainsäädännön voidaan katsoa suurelta osin täyttävän artiklan vaatimukset tulkkausta koskevien säännösten osalta. Ehdotetussa muodossaan artiklasta aiheutuisi tarvetta täsmentää uhrin oikeutta käännöksiin koskevaa sääntelyä.

Ehdotuksen 7 artiklassa tarkoitettujen uhrin tukipalvelujen saatavuus ei ole niinkään lainsäädännöllinen vaan voimavarojen riittävyyteen liittyvä kysymys.

Ehdotuksen 8 artikla koskee kirjallisen vahvistuksen saamista rikosilmoituksesta. Artiklalla ei olisi vaikutusta lainsäädäntöön. Ehdotuksen 9 artikla uhrin oikeudesta tulla kuulluksi rikosoikeudellisessa menettelyssä vastaa uhripuitepäätöksen 3 artiklaa eikä siten edellytä lainsäädännön muuttamista. Ehdotuksen 10 artiklassa on säännökset uhrin oikeudesta syyttämättäjättämispäätöksen uudelleentarkasteluun ja uhrin tiedonsaannin turvaamisesta näissä tilanteissa. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 9 §:n mukaan päätös syyttämättä jättämisestä on annettava tiedoksi asianomistajalle. Syyttämättäjättämispäätöksestä on mahdollista kannella ylemmälle syyttäjälle, jolla on oikeus ottaa asia uuteen syyteharkintaan (laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 1 luku 11 §). Artikla ei siten ilmeisesti aiheuttaisi lainsäädännön muutostarvetta.

Ehdotuksen 11 artiklan 1 kohdassa on säännökset sovittelua ja muita restoratiivisen oikeuden palveluja annettaessa noudatettavista vähimmäisvaatimuksista. Säännökset vastaavat sovitteluun vaadittavan suostumuksen, sovittelun vapaaehtoisuuden ja luottamuksellisuuden sekä sovittelusta annettavan informaation osalta rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain (1015/2005) säännöksiä. Muilta osin ehdotus toteutuessaan näyttäisi tarkoittavan sovittelun yleisiä edellytyksiä koskevan mainitun lain 2 §:n ja sovittelun tarkoituksenmukaisuutta koskevan 3 §:n täsmentämistä. Ehdotuksessa edellytetään, että sovittelua tai muuta restoratiivisen oikeuden menettelyä voitaisiin käyttää vain, jos se on uhrin edun mukaista ja jos epäilty on ottanut vastuun teoistaan. Sovitteluun ohjaamisen helpottamista koskeva 2 kohta ei edellyttäisi lainsäädännön muuttamista.

Oikeusapua ja kulujen korvaamista koskevat 12 ja 13 artiklat vastaavat pitkälti uhripuitepäätöksen 6 ja 7 artiklaa. Ehdotuksen 14 artikla koskee omaisuuden palauttamista oikealle omistajalleen ja vastaa asiallisesti uhripuitepäätöksen 9 artiklan 3 kohtaa. Uhrin oikeutta korvauksiin koskeva 15 artikla vastaa asiallisesti uhripuitepäätöksen 9 artiklan 1 ja 2 kohtia. Toisessa jäsenvaltiossa asuvien uhrien oikeuksia koskeva 16 artikla vastaa uhripuitepäätöksen 11 artiklaa. Ehdotuksen

12—16 artiklat eivät siten edellyttäisi lainsäädännön muuttamista.

Ehdotuksen 17 artiklan yleissäännös edellyttää, että jäsenvaltioissa on käytettävissä toimenpiteitä uhrin ja hänen perheenjäsentensä suojelemiseksi kostolta, pelottelulta tai uudelleen uhriksi joutumiselta. Tästä yleissäännöksestä, joka vastaa pitkälti uhripuitepäätöksen 8 artiklaa, ei aiheutuisi lainsäädännön muutostarpeita. Ehdotuksen 19 artikla edellyttää, että vähitellen luodaan sellaiset olosuhteet, että uhri voi välttää epäillyn tai syytetyn kohtaamisen rikosoikeudellisen menettelyn aikana. Artiklalla ei olisi vaikutusta lainsäädäntöön. Artikla pitää ottaa huomioon uusia toimitiloja suunniteltaessa, mutta ratkaisuja on mahdollista löytää jo nykyisissäkin puitteissa. Voimassa olevan lainsäädännön voidaan katsoa täyttävän ehdotuksen 20 artiklan a kohdan vaatimuksen uhrin viivytyksettömästä kuulusteleemisesta, koska esitutkinta on toimitettava ilman aiheutonta viivytystä (esitutkintalaki 6 §, uusi esitutkintalaki 3 luku 11 §). Artiklan b kohdan vaatimusten uhrin tarpeettomien kuulustelujen välttämistä voidaan katsoa sisältyvän esituskinnassa noudatettavaan vähimmän haitan periaatteeseen (esitutkintalaki 8 §, uusi esitutkintalaki 4 luku 5 §). Uuden esitutkintalain 7 luvun 12 §:n säännös täyttää artiklan c kohdan vaatimukset uhrin tukevan henkilön läsnäolosta kuulustelussa.

Ehdotuksen 18, 21 ja 22 artiklat koskevat haavoittuvien uhrin tunnistamista ja heidän oikeuttaan erityissuojeluun. Ehdotuksen 18 artiklan 1 ja 2 kohtien mukaan haavoittuvina uhreina pidettäisiin aina lapsia ja vammaisia sekä seksuaalisen väkivallan ja ihmiskaupan uhreja. Artiklan 3 kohdassa edellytetään, että muiden uhrien osalta on olemassa yksilöllinen arviointimenetelmä uhrin haavoittuvuuden tunnistamiseksi. Artiklan 4 kohdassa edellytetään kaikkien artiklassa tarkoitettujen haavoittuvien uhrien erityistarpeiden yksilöllistä arviointia. Artiklan vaatimus yksilöllisen arviointimenetelmän luomisesta edellyttäisi pääasiassa muita kuin lainsäädännöllisiä toimenpiteitä. Ehdotuksen 21 ja 22 artikloissa on säännökset erityistoimenpiteistä, joiden tulee olla käytettävissä 18 artiklassa tarkoitettujen haavoittuvien uhrien suojelemiseksi. Ehdotuksen 21 artiklan

2 kohdan mukaiset toimenpiteet koskevat kuulustelujen toimittamista esitutkinnan aikana. Kohta edellyttäisi jossain määrin käytännön toimintatapojen muuttamista, mutta siitä ei välttämättä aiheutuisi lainsäädännön muutostarpeita. Ehdotuksen 21 artiklan 3 kohtaa koskee haavoittuvan uhrin suojelua oikeudenkäynnin aikana. Oikeudenkäymiskaaren mukaan uhria voidaan kuulla asianosaisen tai muun henkilön olematta läsnä (17 luvun 34 §) taikka videoyhteyden tai muun vastaavan keinon välityksellä (17 luvun 34 a §). Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) 20 §:n mukaan uhria voidaan hänen suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta kuulla yleisön läsnä olematta. Mainitun lain 15 §:n mukaan suullinen käsittely voidaan toimittaa yleisön läsnä olematta, jos asiassa kuullaan alle 15-vuotiaista tai henkilöä, jonka toimintakelpoisuutta on rajoitettu. Suomen lainsäädännössä on siten pitkälti ehdotuksen 21 artiklan 3 kohtaa vastaavat säännökset toimenpiteistä, joiden tulee olla haavoittuvan uhrin käytettävissä oikeudenkäynnin aikana. Ehdotuksen 21 artiklan 1 ja 3 kohdat edellyttäisivät kuitenkin lainsäädännön tarkentamista näiden toimenpiteiden myöntämisedellytysten osalta. Ehdotus lisäksi laajentaisi lapsen kuulemista oikeudenkäynnissä koskevien erityistoimenpiteiden soveltamisalaa, koska ehdotuksessa lapsina pidetään kaikkia alle 18-vuotiaita (ehdotuksen 2 artiklan f kohta). Ehdotetut lapsiuhrien suojelua koskevat 22 artiklan säännökset koskevat lapsen kuulustelun tallentamista videolle (a kohta) ja erityisen edustajan määräämistä lapselle (b kohta). Artiklan a kohta edellyttäisi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 2 momentin säännöksen soveltamisalan laajentamista siten, että kaikkien alle 18-vuotiaiden uhrien videolle tallennettuja esitutkintakertomuksia voitaisiin käyttää tuomioistuimissa todisteena. Muilta osin artikla ei edellyttäisi lainsäädännön muuttamista.

Yksityisyyden suojaamista koskeva 23 artikla vastaa pitkälti uhripuitepäätöksen 8(2) artiklaa eikä ilmeisesti aiheuttaisi tarvetta muuttaa lainsäädäntöä. Median itsesääntelyä koskeva 23 artiklan 1 kohta ei edellyttäisi lainsäädäntöä. Koulutusta koskevalla 24 ar-

tiyklalla ei olisi vaikutusta lainsäädäntöön. Käytännössä koulutuksella on kuitenkin suuri merkitys ja se edellyttää myös resursointia. Myöskään yhteistyötä koskevalla 25 artiklalla ei olisi vaikutusta lainsäädäntöön.

4 Ehdotuksen oikeusperusta ja suhde toissijaisuusperiaatteen

Ehdotus perustuu Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 82 artiklan 2 kohtaan. Ehdotus käsitellään Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen mukaan tavallista lainsäätämisyjärjestystä noudattaen. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että Euroopan parlamentti osallistuu päätöksentekomenettelyyn ja että ehdotuksen hyväksymiseen tarvitaan määräenemmistö neuvostossa.

Jäsenvaltioiden välinen rikosoikeudellinen yhteistyö perustuu päätösten ja tuomioiden vastavuoroisen tunnustamisen periaatteeseen. Vastavuoroisen tunnustaminen edellyttää jäsenvaltioiden luottamusta toistensa oikeusjärjestelmiin. Jäsenvaltioiden välisen luottamuksen lisäämiseksi tarvitaan yhteisiä vähimmäissäännöksiä rikoksen uhrin oikeuksista, tuesta ja suojelusta. Ehdotuksen tavoitetta jäsenvaltioiden välisen luottamuksen lisäämisestä ei voida riittävällä tavalla saavuttaa yksinomaan jäsenvaltioiden omin toimin. Ehdotuksen voidaan siten katsoa olevan sopusoinnussa toissijaisuusperiaatteen kanssa.

5 Ahvenanmaan toimivalta

Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) 27 §:n 23 kohdan mukaan lainkäyttöä ja esitutkintaa koskevat asiat kuuluvat valtakunnan toimivaltaan.

6 Ehdotuksen vaikutukset

Direktiivin tavoitteena on vahvistaa rikoksen uhrin oikeuksia, tukea ja suojelua koskevat vähimmäisvaatimukset ja parantaa rikoksen uhrin suojelua koko Euroopan unionin alueella. Direktiivillä tarkistetaan ja täydennetään vuonna 2001 annettua uhripuitepäätöstä. Direktiivillä lisättäisiin jäsenvaltioiden välistä luottamusta ja helpotettaisiin vasta-

vuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamista jäsenvaltioiden välillä.

Direktiivillä tavoitellaan myös syvempää kulttuurin- ja asenteen muutosta rikosprosessiin – sitä että syytetyn ohella myös uhrin oikeudet ja tarpeet tulevat tasapainoisesti huomioon otetuiksi. Uhrin tarpeiden parempi huomioon ottaminen rikosprosessissa ja käytännön tukitoimissa edellyttää osittain vain tahtotilaa ja on toteutettavissa ilman kustannuksia. Lisäksi on kuitenkin varattava riittävät resurssit uhrien – myös muiden EU-maiden kansalaisten kuin suomalaisten – tukemiseen, uhreille kohdennettuun viestintään ja henkilöstön koulutukseen. Yhteistyötä ja koordinoitua on kehitettävä. Direktiivin edellyttämästä yleisestä uhrituesta vastaa Suomessa Rikosuhripäivystys, jonka valtiontukea on meillä jo lisätty. Jatkossakin on huolehdittava siitä, että tukea on tarjolla kysyntää vastaavasti, mikä saattaa edellyttää lisäresursointia valtiolta. Myös lapsiuhrien (kaikki alle 18-vuotiaat) suojan tarpeiden huomioon ottaminen rikosprosessissa saattaa aiheuttaa menopaineita.

7 Ehdotuksen kansallinen käsittely ja käsittely Euroopan unionissa

Direktiiviehdotus on käsitelty oikeus- ja sisäasiat -jaostossa (jaosto 7) kirjallisessa menettelyssä 20.—27.6.2011.

Ehdotuksen yleisistä periaatteista on keskusteltu poliisiyhteistyötä ja oikeudellista yhteistyötä rikosasioissa käsittelevän komitean (CATS) kokouksessa 22.6.2011. Neuvottelut ehdotuksesta on aloitettu neuvoston työryhmässä 12.—13.7.2011.

8 Valtioneuvoston kanta

Valtioneuvosto suhtautuu ehdotukseen lähtökohtaisesti myönteisesti. Valtioneuvosto kannattaa uhrin aseman parantamiseksi tehtävää työtä ja pitää vuonna 2001 hyväksytyn uhripuitepäätöksen tarkistamista ja täydentämistä tarpeellisena. Uhrin aseman kehittämisessä erityistä huomiota on kiinnitettävä haavoittuvan uhrin asemaan sekä uhrin lisäkäsityksen välttämiseen ja uudelleen uhrik-

si joutumisen ehkäisemiseen. Uhrin kanssa tekemisissä olevien henkilöiden koulutuksella on tässä tärkeä merkitys.

Neuvotteluissa tulee kuitenkin pyrkiä huolehtimaan siitä, että sääntely on selkeää ja menettelyt käytännössä toimivia.